

**Pálóczy Krisztina Lajtha-díjas muzeológus beszéde 2020. június 30-án,
a Károlyi-kertben tartott megemlékezésen**

Mondhatnám, hogy nagyon könnyű helyzetben vagyok, mikor Lajtháról kell beszélnem, hiszen a Néprajzi Múzeumban naponta kerülök kapcsolatba Lajtha és a későbbi csoportja munkásságával, de a nem messze lévő Kálvin téri református templomban is, ahol én vezetem a Kálvin Kórust, valamilyen módon elődöm volt, hiszen az általa vezetett Goudimel Kórusnak ott volt a székhelye. De mégsem vagyok könnyű helyzetben, mikor Lajtháról kell beszélnem, mert még mind a mai napig kerülnek elő fel nem dolgozott anyagai, gyűjtései, amiről eddig nem volt tudomásunk, és folyamatosan azon dolgozunk, hogy minél több gyűjtése mindenki számára elérhető legyen.

Lajtha László népzenei tevékenysége egészen élete végéig szorosan összekapcsolódott a Néprajzi Múzeummal. 1910-ben indult első népzene gyűjtő útjára, 1913-ban pedig már a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának tisztviseelője lett napidíjasként, majd 1915-ben, távollétében, mivel Lajtha részt vett az első Világháborúban, fizetés nélküli segédőrré léptették elő.

A Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának hangszergyűjteményébe csak a háború befejezése után térhetett vissza, és intézte a múzeum költözése közbeni teendőket a fonogramm gyűjteményben is. A gyűjteménnyel való foglalkozás mellett tudományszervezői feladatai is egyre teljesebbé váltak. Részt vett az első Népzenei kongresszuson Bartók mellett 1928-ban, s mikor Bartók a Népszövetség Zenei Tanácsából visszavonult, ajánlatára Lajthát kérték fel, hogy helyére lépjen.

1943-ig rövid betegségét leszámítva megszakítás nélkül, az egész országban végezte az énekes és hangszeres fonográf népzene gyűjtéseit. Gyűjtéseit meghallgathatjuk a Hagyományok Háza és a Néprajzi Múzeum által működtetett lajtha.hu oldalról, de elérhetők a felvételek és a lejegyzések a Néprajzi Múzeum, a Hagyományok Háza és a Zenetudományi Intézet adatbázisaiban is.

A Néprajzi Múzeum először 1914-ben kísérletezett a gramfonlemez muzeológiai alkalmazásával, majd 1936-ban került sor a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával négy dunántúli magyar anyagot tartalmazó hanglemez elkészítésére. Ezt követte a Néprajzi Múzeum és a Magyar Rádió közös akciója, amely a teljes magyar zenei és szöveges

folklóranyag rögzítését tűzte ki célul. A zenei felvételek szakmai irányítását Bartók Béla, Kodály Zoltán és Lajtha László végezte. Kilenc év alatt 125 lemez készült, melynek felvételeit egészen 1944 januárjáig folytatták. Ennek anyaga számos kiadványban napvilágot látott, de a fent említett adatbázisokban ezek is elérhetők.

Lajtha a háború után, 1946-ban pár hónapig a Néprajzi Múzeum megbízott igazgatója is volt, de a Népzene Osztály anyagának a számbavételét, rendezését is felügyelte az 1947-től az osztályra „szolgálatátételre átengedett” főiskolai tanárral, Rajeczky Benjammal együtt.

1950-től folytatták Rajeczky Benjammal és Domokos Pál Péterrel a lemezfelvételeket az áttelepített csángók körében. Ezeket a felvételeket már nem a múzeum finanszírozta számára. Ujfalussy József (az akkori Népművelési Minisztérium munkatársa) felterjesztéséből tudjuk: „Lajtha László megbízásunkból a Dunántúl déli részén letelepített moldvai székelység között népdalfelvételeket készített. Lajtha László jelenleg sehonnan semmiféle illetményt nem kap, szakértelmét mi vesszük igénybe a népzene gyűjtés és lejegyzés körüli teendőkben.”

Ez azért lehetett így, mert 1949-ben Lajtha nem írta alá a Mindszenty Józsefet elítélő nyilatkozatot, ezért minden munkaterületen megfosztották feladataitól, 1949. december 29-én felmentették múzeumi munkájából.

De ő állásától megfosztva is bejárt a múzeumba, s folytatta addigi munkáit. A Népművelési Minisztérium megoldást akart találni Lajtha foglalkoztatására, így az 1950-es évek elejétől a minisztérium anyagi támogatást nyújtott egy Lajtha által irányított, állandó népzene kutató munkacsoport – röviden Lajtha-csoport, hivatalosan: A Művelődésügyi Minisztérium Néprajzi Hanglemezeket Gyűjtő-, Készítettő- és Feldolgozó Csoportja – létrehozásához, folytatta a már megkezdett gyűjtéseit. A Lajtha-csoportot, ahogy azt Erdélyi Zsuzsanna többször elmondja, Noé bárkájának is hívták, mert kollégái valamilyen módon a rendszer üldözöttjei voltak.

Lajtha László Erdélyi Zsuzsannával és Tóth Margittal járta a Dunántúlt, s folytatta rendkívüli jelentőségű munkáját a vokális és instrumentális történeti népzene kutatásában, lejegyzésében és rendszerezésében. Erdélyi Zsuzsanna így emlékszik vissza: „Laci bácsi elmélete volt a periféria-elmélet, hogy a perifériára kell menni, mert a széleken őrződik meg jobban a hagyomány. Minél közelebb kerülünk a központhoz, annál jobban kopik, színtelenedik.”

A Lajtha csoport megalakulásától szisztematikusan kutatta a történeti népzene 20. századi elérhetőségét. Mint Lajtha írja: „Egyre világosabban bizonyosodott be, hogy a 16-17. századi énekmondó stílusa, sőt maguk a históriás énekek is egyelőre még meg nem állapítható időben s módon kikoptak a világi használatból, és az egyházi énekek közé menekültek, ott maradtak fenn. [...]

A másik cél az eltűnőben lévő hagyományokhoz kapcsolódó népénekanyag felgyűjtése volt. „[...] kizárólag a virrasztási szokások és a virrasztó énekek gyűjtésére határoztam el magam. Azért tettem, mert láttam, hogy sok helyen már kipusztult, általában pedig romlásban, kihalóban lévő népszokás maradványait gyűjthettem még össze. Ahol megszűnt a háztól való temetés, a házban való ravatalozás, ott ezzel a virrasztás szokása is.”

Az 1950-es években a politikai nyomás ellenére jelentős népének anyagot gyűjtöttek. „Laci bácsi kikötötte, hogy a szent téma nem lehet akadály, Jézus Krisztus, Szűz Mária neve előfordulhat” - emlékszik vissza Erdélyi Zsuzsanna.

A hangszeres zene gyűjtését is szorgalmazta, mivel többször utalt rá, hogy a zenekarok az „utolsó órában” vannak. Egy 1958-as jelentésében így ír: „Jelentésemet ismét azzal a szomorú megállapítással kell kezdenem, amely szerint a vendéglátó iparban nagynehezen alkalmazott cigány-zenekarok kipusztítása tovább folyik. Jelenleg Csejtei István zenekaráról van szó [...]. A Savaria nagyszállóban játszottak, ahonnan elküldötték őket, s helyettük jazz-zenekart állítottak be. [...] Mindezt azért mondtam el, hogy igazoljam, egyfelől milyen nehéz gyűjteni, másfelől, hogy mesterségesen is hogyan pusztítják a hagyományt.”

A csoport szalagra felvett és helyszíni gyűjtéseiből több mint 120 lemez készült.

Gyűjtéseik anyagából 1956-ban a Népzenei Monográfiák sorozat IV. köteteként megjelent a Sopron megyei virrasztó énekek c. kiadvány. 1962-ben jelent meg V. kötetként a Dunántúli táncok és dallamok I. számú kötete. A sorozat folytatását már nem érthette meg, Sebő Ferenc szerkesztésében a Hagyományok Háza kiadásában 2005-ben jelent meg a Dunántúli táncok és dallamok II. kötete CD melléklettel.

Lajtha halála után, 1963. december 5-én a Lajtha-csoport munkatársait, hagyatékát, a feladatokat és a felvételeket a Művelődésügyi Minisztérium zenei osztálya az akkorra már megüresedett Néprajzi Múzeum Népzene Osztályának adta át. Ez az intézmény vette át a történeti népénekanyag gondozását, feldolgozását és a gyűjtés folytatását.

Bár Lajtha halála után a Lajtha-csoport anyagai hivatalosan a múzeumba kerültek, a Lajtha kiállítással kapcsolatos kutatásaim során szembesültem azzal, hogy a népének anyag

különböző részei – jegyzetek, lejegyzőfüzetek – több intézményben, különböző helyeken vannak.

Ugyan a csoport többször jelentette, hogy a Dunántúli népénekek 2 kötetesre tervezett lejegyzései, és jegyzetanyaga kiadásra készen állnak, ennek a rendkívüli jelentőségű anyagnak a nyomát azonban nem találtuk. Nagyon régen szeretttük volna, ha ez az anyag együtt, mindenki számára megismerhetővé válik. Ennek megvalósulása több intézmény segítségének volt köszönhető 2018-ban. Így nagy örömünkre ezt az anyagot bemutatjuk a múzeum honlapján egy online katalógusban. Megpróbáltuk rekonstruálni az 1951-től Lajtha haláláig tartó gyűjtéseket. Jelenleg ez kb. 3000 tételt tartalmaz. Amivel természetesen még sok munka van, de nagy örömünkre szolgál, hogy ezt az adatbázist bővíteni tudjuk a Hagyományok Házában lévő lejegyzésekkel is.

Lajtha munkássága természetesen nagy hangsúlyt kap a Néprajzi Múzeum új állandó kiállításának témái között is, ami talán még inkább segít majd megismerni Lajtha múzeumi munkásságát.